

УДК 336.1

*О. Д. Ладюк,
кандидат економічних наук, професор,
член-кореспондент Академії економічних наук України, директор Рівненського інституту ВНЗ
"Відкритий міжнародний університет розвитку людини "Україна", м. Рівне*

ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС БЮДЖЕТНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

*O. D. Ladyuk,
Phd in economics, professor,
Corresponding Member of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
Director of Rivne Institute HEI "Open International University of Human Development "Ukraine", Rivne*

THEORETICAL BASIS OF BUDGET SECURITY OF UKRAINE

У статті досліджено теоретичні основи бюджетної безпеки. Розкрито сутність поняття "бюджетна безпека", систематизовано індикатори бюджетної безпеки України, конкретизовано виклики та загрози бюджетній безпеці України, з'ясовано проблеми забезпечення безпечного виміру бюджетної сфери. Визначено заходи, які варто реалізувати з метою зміцнення бюджетної безпеки України.

The article investigates the theoretical foundations of budget security. The essence of the concept of "budget security" is revealed, the indicators of budgetary security of Ukraine are systematized, the problems and threats to budgetary security of Ukraine are specified, problems of provision of safe measurement of the budgetary sphere are clarified. The measures to be implemented with the aim of strengthening the budgetary security of Ukraine are determined.

Ключові слова: *бюджетна безпека, загрози бюджетній безпеці України, індикатори бюджетної безпеки, зміцнення бюджетної безпеки.*

Keywords: *budgetary security, threats to budgetary security of Ukraine, indicators of budgetary security, strengthening of budgetary security.*

Постановка проблеми. Численні бюджетні дисбаланси, які мають місце в умовах сьогодення, зумовлюють спотворення макроекономічних показників України, гальмують соціально-економічні реформи та перешкоджають піднесенню, стабільності та розвитку національної економіки. Тому дослідження домінуючих проблемних питань бюджетної сфери з метою їх нівелювання, а також мінімізації, локалізації та нейтралізації різного роду загроз і викликів бюджетній безпеці, у тому числі й гібридних, дозволить підвищити рівень бюджетної безпеки України та досягти важливих стратегічних орієнтирів.

Саме тому дослідження феномена "бюджетна безпека", основних аспектів її забезпечення з метою формування пріоритетних напрямів зміцнення є важливим завданням урядовців і наукових діячів в умовах сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність даної проблематики також підтверджена значною кількістю наукових розвідок в окресленій області досліджень. Зокрема, у даному науковому напрямку працюють такі вітчизняні вчені, як О. Барановський [9], М. Єрмошенко [4], Н. Кравчук [6], В. Мартинюк [5], А. Сухоруков [8], В. Федосов, С. Юрій [3] та інші.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення теоретичного базису бюджетної безпеки, конкретизація наявних і потенційних загроз бюджетній безпеці України та проблемних аспектів її забезпечення в умовах фінансово-економічних дисбалансів, формулювання пріоритетних напрямів зміцнення безпечної міри бюджетної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бюджетна безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави. Від ступеня її забезпечення залежить досягнення фінансового благополуччя кожного громадянина, суспільства, держави.

Бюджетна безпека – це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, за якого уповноважені державні органи влади можуть максимально ефективно виконувати покладені на них функції. Вона визначає спроможність бюджетної системи забезпечити фінансово-економічну самостійність держави за рахунок достатності фінансових ресурсів, які мобілізуються до бюджетів різних рівнів внаслідок акумулювання податкових та інших надходжень, та передбачає здійснення ефективного використання бюджетних коштів в процесі виконання функціональних обов'язків, тобто забезпечення соціального захисту, державного управління, фінансування охорони здоров'я, науки, освіти, культури, спорту, забезпечення безпеки й оборони і т. д.

Бюджетна безпека характеризується ступенем збалансованості бюджету, тобто розміром його дефіциту або ж бездефіцитності (профіциту), величиною бюджету й обсягом його виконання, процесом бюджетотворення, рівнем бюджетно-податкової дисципліни, масштабами бюджетного фінансування.

У праці [5] окрім вище перелічених зазначено й інші чинники, що властиві бюджетній сфері України та зумовлюють прямий вплив на визначення її безпечної міри: наявність та розмір бюджетних резервів, податкові пільги, рівень тінізації доходів бюджету, чинники організаційно-правового характеру (чинна правова база, дотримання бюджетної та податкової дисциплін, рівень професіоналізму щодо розроблення та затвердження бюджету, своєчасність прийняття бюджету, досконалість системи бюджетного та податкового обліку, стан бюджетних розрахунків тощо).

Таким чином, бюджетна безпека як характеристика дій держави є фундаментальним критерієм ефективності її бюджетної політики, характер якої, у вирішальній мірі, визначає вектори національної стратегії розвитку. З огляду на це, гарантування бюджетної безпеки є визначальним завданням діяльності держави у забезпеченні її соціально-економічного розвитку.

До стратегічних цілей бюджетної безпеки належать: досягнення високого рівня якості життя громадян, конкурентоспроможності економіки, сприяння інтеграції у глобальні процеси.

Тактичними завданнями забезпечення бюджетної безпеки є:

- ідентифікація джерел загроз бюджетній безпеці, прогнозування сценаріїв розвитку подій за дії негативних впливів;
- розробка заходів поточного та стратегічного характеру з попередження й нейтралізації загроз бюджетній безпеці;
- формування основ реалізації збалансованої бюджетної політики із врахуванням інтересів суб'єктів бюджетних правовідносин;
- встановлення еквівалентності між потоками спрямованих до бюджету ресурсів, що є виразом втраченої вигоди, та реверсом суспільних благ;
- визначення оптимальних пропорцій розподілу і перерозподілу ВВП бюджетними каналами;
- оцінка ефективності реалізації бюджетної політики, організації бюджетної системи та бюджетного процесу;
- визначення міри впливу бюджетної розбалансованості та державного боргу на соціально-економічні процеси.

Індикаторами бюджетної безпеки у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [7] визначено:

- відношення дефіциту / профіциту державного бюджету до ВВП, %;
- дефіцит / профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП;
- рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %;
- відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %.

Опрацювання значної кількості наукових праць та матеріалів з бюджетотворення сприяло визначенню проблем, наявних та потенційно можливих загроз бюджетній безпеці України [2; 4; 5; 6; 8; 9]:

- недосконалість нормативно-правової бази бюджетної сфери та забезпечення бюджетного процесу зокрема;
- численні прорахунки в бюджетному плануванні;
- несвоєчасне ухвалення Державного бюджету України та затвердження звітів щодо його виконання;
- неефективність контрольних заходів за надходженнями та витратами бюджетних коштів;
- непрозорість видатків державного і місцевих бюджетів і незаконне та неефективне їх використання;
- розбалансованість Державного та Зведеного бюджетів України, недостатнє і несвоєчасне наповнення джерел покриття дефіциту;

- недосконалість системи обліку і виконання бюджетів різних рівнів;
- проблеми міжбюджетних відносин і фінансового вирівнювання;

Для забезпечення бюджетної безпеки варто зосередитися на:

- подоланні інституційних деформацій та формуванні адекватного інституційного-правового, інституційно-організаційного та інституційно-кадрового забезпечення бюджетної сфери;
- дотриманні бюджетної та податкової дисципліни;
- удосконаленні нормативно-правової бази, яка регламентує бюджетний процес в Україні, розмежуванні повноважень та обов'язків у бюджетному процесі всіх його учасників;
- поліпшенні бюджетного планування (розробленні системи оцінок бюджетних ризиків, переході до програмно-цільового методу складання державного бюджету);
- забезпеченні легітимного підходу і прозорості формування та виконання бюджетів різних рівнів;
- оптимізації кількості головних розпорядників бюджетних коштів і розробці критеріїв оцінки результативності й ефективності здійснених ними бюджетних видатків;
- мінімізації бюджетного дефіциту і скороченні прихованого дефіциту Державного бюджету шляхом ліквідації заборгованості з заробітної плати, стипендій, пенсій, різного роду допомоги, платежів за енергоносії і водопостачання та недопущенні недофінансування решти бюджетних видатків;
- послабленні податкового тиску на підприємницький сектор та запровадженні фіскальних інструментів підтримки господарської діяльності, що сприятиме процесам детінізації і деофшоризації та стимулюватиме підприємства до підтримки їх поточної діяльності, здійснення активної інвестиційної політики;
- оптимізації видатків, їх раціонального розподілу та ефективного використання – забезпечити дотримання політики бюджетної економії з одночасним недопущенням неефективного використання бюджетних коштів;
- підвищенні ефективності боргової політики через [1]: забезпечення виконання заходів у рамках Механізму розширеного фінансування (EFF) України МВФ і зміцнення співпраці з іншими міжнародними фінансовими організаціями, вдосконалення боргової політики України та забезпечення стратегічного управління державним боргом, підвищення ефективності управління державним боргом, активізацію розвитку вітчизняного фінансового ринку для зниження вартості державних запозичень;
- розширенні та зміцненні бюджетної самостійності місцевих органів влади шляхом реалізації реформи фіскальної децентралізації.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню рівня бюджетної безпеки України, а також економічному зростанню та підвищенню добробуту громадян.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Бюджетна безпека є структурною складовою фінансової безпеки держави, рівень забезпечення якої формує загальний соціально-економічний розвиток в країні. В умовах сьогодення бюджетна безпека характеризується високими ризиками, викликами та загрозами, що перешкоджають досягнення фінансової стабільності та сталого розвитку національної економіки.

Реалізація заходів, які б сприяли зміцненню бюджетної безпеки України варто розглядати як важливий пріоритет задля досягнення стратегічних соціально-економічних орієнтирів держави.

Опрацювання теоретичного базису бюджетної безпеки зумовлює здійснення подальшої наукової розвідки у площині аналітичного дослідження індикаторів бюджетної безпеки України та визначення її безпечного рівня.

Література.

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України “Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році”. – К.: НІДС, 2016. – 688 с.
2. Баранецька О. В. Аналіз бюджетотворення в Україні / О. В. Баранецька, Я. Г. Бучковська // Економіка та держава. – 2016. – № 8. – С. 79 – 84.
3. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: ЦУЛ: Т.: Економ. Думка, 2012. – 871 с.
4. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення / Єрмошенко М. М. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
5. Мартинюк В. Фінансова безпека: навч. посіб. / Мартинюк Володимир, Зволяк Ян, Баранецька Ольга. – Тернопіль: Вектор, 2016. – 264 с.
6. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека: [навчально-методичний посібник] / Кравчук Н. Я., Колісник О. Я., Мелих О. Ю. – Тернопіль: Вектор, 2010. – 277 с.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України № 1277 від 29.10.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html.
8. Сухоруков А. І. Проблеми фінансової безпеки України: [монографія] / Сухоруков А. І. – К.: НІПМБ, 2005. – 140 с.
9. Філософія безпеки: монографія: у 2 т. / О. І. Барановський. – К.: УБС НБУ, 2014. – Т. 1: Основи економічної і фінансової безпеки економічних агентів. – 831 с.

References.

1. National Institute for Strategic Studies (2016), Analitichna dopovid do Shchorichnoho Poslannia Prezidenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady Ukrainy "Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2016 rotsi" [The analytical report to the Annual Speech of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "About the internal and external situation of Ukraine in 2016"], Kyiv, Ukraine, p. 688.
2. Baranetska, O. V. (2016), "The analysis of making of byudzheta in Ukraine", *Ekonomika ta derzhava*, vol. 8, pp. 79 – 84.
3. Fedosov, V. M. and Yuriy, S. I. (2012), *Biudzhetna systema: pidruchnyk* [The budget system], Ekonom. Dumka, Kyiv, Ukraine.
4. Yermoshenko, M. M. (2001), *Finansova bezpeka derzhavy: natsionalni interesy, realni zahrozy, stratehiia zabezpechennia* [The financial security of the state: national interests, the real threats, the strategy of providing], Kyiv. nats. torh.-ekon. un-t, Kyiv, Ukraine, p. 309.
5. Martyniuk, V., Zvoliak, Y. and Baranetska, O. (2016), *Finansova bezpeka* [Financial security], Vector, Ternopil, Ukraine, p.264.
6. Kravchuk, N. Ya. (2010), *Finansova bezpeka* [Financial security], Vector, Ternopil, Ukraine, p.277.
7. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2013), "On approval of guidelines for the calculation of economic security level of Ukraine" available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME_131588.html (Accessed 17 November 2016).
8. Sukhorukov, A. I. (2005), *Problemy finansovoi bezpeky Ukrainy* [Issues of financial security of Ukraine], NIPMB, Kyiv, Ukraine, p. 140.
9. Baranovs'kyj, O. I. (2014), *Filosofiiia bezpeky* [The philosophy of security], UBS NBU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018 р.